

BİYOGRAFİK OKUMALAR: TÜRK EDEBİYATINDA ESER-HAYAT İLİŞKİSİ

*BIOGRAPHICAL READINGS: THE RELATION OF WORK-LIFE IN
TURKISH LITERATURE*

Safiye Zülal MENEKŞE

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Yüksek Lisans Öğrencisi,
TOBB Ekonomi ve Teknoloji
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Ankara, Türkiye.

ORCID: 0009-0004-0459-8668

E-mail: szulalm@gmail.com

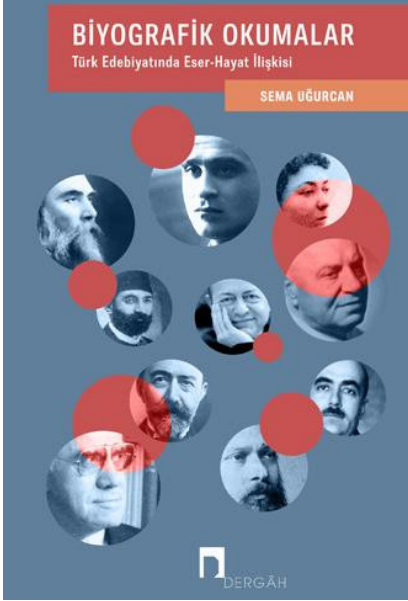
Geliş Tarihi/Submitted: 23.11.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 25.11.2024

Tanıtımı Yapılan Kitap:
Uğurcan, Sema. *Biyografik Okumalar:
Türk Edebiyatında Eser-Hayat İlişkisi*,
2024.
ISBN: 978-625-6839-92-2

Şair ve yazarlar eserlerinde ait olduğu nesil, yaşadığı çevre, kendisinden önce veya onun şahitliğinde var edilen düzen, kısacası içine doğduğu ve algıladığı dünyaya ait unsurları bilinçli veya bilinçsiz şekilde eserlerine yansıtır. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda Romantizm akımının ortaya çıkmasıyla bu yansımanın daha belirgin bir hâle geldiği söylenebilir. Bu duruma duyarsız kalmayan Fransız edebiyat eleştirmeni Sainte-Beuve'ün (1804-1869) yazarların hayatlarına odaklanarak eserlerinin daha iyi anlamlandırılabilceği düşüncesiyle biyografik eleştirinin temellerini attığı bilinmektedir. Süreç içerisinde biyografik yaklaşımın, edebiyat eleştirisinde bahsi geçen dış etkenlerin esere yansımaları tespit ve eseri daha iyi analiz için başvurulan yöntemlerden biri hâline geldiği görülmektedir. Prof. Dr. Sema Uğurcan'ın *Biyografik Okumalar Türk Edebiyatında Eser-Hayat İlişkisi* adlı çalışması da bu yansımanın Türk edebiyatının seçkin şair ve yazarlarının yaratım sürecine olan etkisini mektuplar, hatıralar, mülakatlar aracılığıyla ortaya koymaktadır. Ağustos 2024'te Dergâh Yayınları tarafından ilk baskısı yapılan eser, bu kitapta ilk defa okuyucuyla buluşan iki çalışmasıyla beraber Uğurcan'ın 1982'den 2020 yılına kadar yayımlanan toplamda on dokuz makalesini ihtiva etmektedir. "Edebiyatımızda Eser-Hayat İlişkisi" ve "Edebiyatımızda Beraberlikler" başlıklı iki bölümden oluşan eserde bir ön söz ve son olarak da dizin yer almaktadır.

Türk kadın yazarları, edebiyat-tarih ilişkisi, edebî eleştiri ve ilgili kitabın yaklaşımı olan biyografik okumalar gibi Yeni Türk Edebiyatı'nın çeşitli konuları üzerinde çalışmış Uğurcan'ın *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih, Edebiyatımız 1- Edebiyat Tarih İlişkisi, Edebiyatımız 2- Yazarlar Meseleler, Makbule Leman: Ma'kes-i Hayal ve Diğer*

Yazıları gibi eserleri de bulunmaktadır. Uğurcan, yeni kitabının ön sözünde, ilgili çalışmasında eser tahlilinden çok esere edebiyat dışı bakan metotlardan hareket ettiğini ve bunu yaparken edebî eserin bir mana ve inşa değeri taşıdığını da göz ardı etmediğini belirtmektedir (7). Nitekim makalelerden ele alınan eserleri oluşturan yegâne unsurun biyografik etkenler olduğu iması çıkarılmamaktadır. Yazar, konu ettiği edebî eserleri sanatçının hayat tecrübesine indirgememektedir. Yine ön sözde Türk edebiyatının biyografik okumalara izin veren malzemelere sahip olduğunu belirten Uğurcan, sanatçıların yaşamlarına, birbirleriyle ilişkilerine ışık tutup bu durumların eserlerdeki izlerini ortaya çıkarırken adeta ilgili yazarların dönemlerinin tarihî, sosyal, kültürel

atmosferine bir pencere açmaktadır.

"Edebiyatımızda Eser-Hayat İlişkisi" adlı dokuz makale içeren ilk bölümde öncelikle Ahmet Mithat Efendi'nin eserleri ile tecrübeleri arasındaki bağlantı, gezi yazıları ve anıları yardımıyla gözler önüne serilmektedir. "Ahmet Mithat Efendi'nin Hatıraları ile Romanları Arasındaki Münasebet" adlı ilk makalede Ahmet Mithat'ın hatıratı ile birçok eseri arasında benzerlikler gösterilmektedir. Bunu takip eden "Yola Çıkmadan, Yol Esnasında, Döndükten Sonra: Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığında Bilgi, Hayal ve Tecrübenin Rolü" başlıklı çalışmasında Uğurcan, Ahmet Mithat'ın Avrupa'da geçen eserlerini, Avrupa gezisinden önce ve sonra olarak tasnif etmekte ve aralarındaki tasvir farklarını seyahatnamesini de kaynak olarak belirtmektedir. Üçüncü makale olan "Avrupa'da Bir Cevalan'ı ile Ahmet Mithat Efendi" ise bir tür inceleme yazısıdır. Kitaplarında Ahmet Mithat gibi otobiyografik unsurlar barındıran Abdülhak Hâmid Tarhan, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cengiz Dağcı gibi yazarların da eserleri; hatıra, günlük, mektup ve mülakatlardan faydalanılarak "Abdülhak Hâmid Tarhan'da Hayat-Eser İlişkisi", "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hatıraları ile Romanları Arasındaki Münasebet", "Kırım'dan İngiltere'ye Hayattan Esere Cengiz Dağcı" adlı makalelerde incelenmektedir.

Bu bölümde dikkat çeken yazılardan birisinin bu kitapla birlikte ilk defa yayımlanan "Naci-Raci" olduğu söylenebilir. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah*'ındaki eski taraftarı Raci karakteri ile eski ile yeni arasında gidip gelen bir

şair olan ve döneminde Servet-i Fünuncuların üstadı Recaizade ile polemiklere girmiş Muallim Naci arasında bir benzerlik olup olmadığı hususuna cevap aranmaktadır. Bunların dışında Şevket Süreyya Aydemir'in eserlerinde tarih ve edebiyat ilişkisini inceleyen "Tarih ile Edebiyat Arasında: Şevket Süreyya Aydemir'in Kitaplarında Bütünlük Çizgisi" ile Selim İleri'nin *Geçmiş Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar* serisinde Türk edebiyatından belirli eserlerin, roman karakterlerinin ve yazarların İleri'nin romanlarındaki mevcudiyetine dikkat çeken "Selim İleri ve Hatırlamanın Sanatı" da bu bölümde bulunan çalışmalardır.

"Edebiyatımızda Beraberlikler" adlı ikinci bölümde Uğurcan, yazarların birbirleriyle olan dostluklarını veya anlaşmazlıklarını gözler önüne sererken bu ilişkilerin edebî hayatlarına etkisini de ortaya çıkarmaktadır. Bahsi geçen sanatçıların dostluklarıyla ilgili dikkat çektiği bir husus da "şahitlik" meselesidir. Uğurcan'a göre bazı dost yazarlar arasında "şöhreti-kabiliyeti-karizması daha fazla olanlar, hayattan çekilmekle eksik bıraktıklarını tamamlayan dostlarına çok şey borçludur. Ali Canip'in Ömer Seyfettin'e, Ziya Osman'ın Cahit Sıtkı'ya şahitliği buna güzel bir delildir" (312-313). Bu gibi dostluklar sayesinde ediplerin hayatlarına, davalarına ve estetik görüşlerine dair bilinmeyenlere, dostların şahitliği yani hazırladıkları yayınlar, verdikleri demeçler, yazdıkları hatıralar ve birbirleriyle mektuplaşmaları sayesinde ışık tutulduğuna dikkat çekilmektedir. Yazarın Ebüzziya Tevfik, Ali Canip ile Ömer Seyfettin, Cahit Sıtkı ile Ziya Osman ve Mehmet Kaplan ile Ahmet Hamdi'yi konu edindiği "Ebüzziya Tevfik Yaşamasaydı?..", "İki Dost: Ömer Seyfettin – Ali Canip", "İki Şairin Beraberliği: Galatasaray Lisesi'nden Ölünceye Kadar", "Tanpınar'ın Dostu Mehmet Kaplan" adlı makalelerde bu şahitlik durumu görülmektedir.

İkinci bölümde Uğurcan'ın üzerinde durduğu bir diğer mevzu Ahmet Mithat'ın genç yazarları himayesidir. "Ahmet Mithat Efendi ve Elinden Tuttukları" başlıklı makalede Ahmet Mithat'ın yol gösterdiği genç isimlere teker teker değinilmekle birlikte yazarın damadı Muallim Naci ve manevi kızı Fatma Aliye Hanım ile ilişkisi; "Türk Edebiyatında Akrabalık: Ahmet Mithat Efendi ve Muallim Naci", "Ahmet Mithat Efendi'nin Romancı Kızı Fatma Aliye Hanım", "Ahmet Mithat Efendi ile Fatma Aliye Hanım'ın Ortak Olarak Yazdıkları Bir Eser: Hayal ve Hakikat" başlıklı yazılarda incelenmektedir. Bunlara ek olarak Namık Kemal ile Ahmet Mithat'ın dönemin siyasi atmosferinden ayrı tutulamayacak ilişkileri "Namık Kemal ile Ahmet Mithat Efendi Münasebetleri" adlı çalışmada ve Fransız düşünür Alain'in felsefesinin Mehmet Kaplan üzerindeki tesiri "Mehmet Kaplan'ın Kitaplardaki Dostu: Alain" başlıklı makalede ele alınmaktadır.

Edebiyat eleştirisinde tarihî, sosyolojik ve Marksist okumalar çoğunlukla yazarın yaratıcılığının ihmal edildiği yöntemlerdir, denilebilir. Eserleri sanatçının tecrübeleri ve yaşantısı ile analiz eden biyografik incelemeler de bu yönüyle bahsi geçen okumalarla benzeşir ve tarihsel eleştirinin bir alt kümesi olduğu söylenebilir. Uğurcan'ın makalelerinde üzerine eğildiği eserlerin "mana ve inşa

değeri taşıdığını göz ardı etmediği” vurgusu bu açıdan önemlidir. Fakat yine de *Biyografik Okumalar*'da yer alan makalelerin temel amacı sanatçının hayatı ile eserleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Uğurcan'ın yazarın tecrübeleri ile eserlerini paralel olarak ele almasının ve bunlara neredeyse eşit şekilde yer vermesinin bu makaleleri sadece sanatçıyı merkeze alan okumalar olmaktan çıkardığı söylenebilir. Şu unutulmamalıdır ki her edebî incelemede yazarın biyografisi başvurulabilecek kaynaklardan biridir. Birçok edebiyat çalışmasında farklı yöntemlere başvurulsa dahi analizlerde doldurulamayan boşlukların biyografik açıklamalarla giderilmesi olağandır. Fakat ilgili çalışma biyografik yaklaşımı tek yöntem olarak belirlemesi yönünden dikkat çekicidir. Bu kitap, ilgili yazarların eserlerinin metin odaklı analizlerinde eksik veya muğlak kalabilecek noktaları ortaya çıkarmak için yardımcı bir kaynak olarak kullanılabilmesi gibi farklı biyografik ve tarihsel çalışmaları da doğurabilir. Bu yönüyle ilgili eserin Yeni Edebiyat araştırmacıları için önemli bir kaynak olabileceğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, Sema Uğurcan'ın *Biyografik Okumalar*'ı eserlerinde otobiyografik unsurları belirgin bir biçimde barındıran yazarlar başta olmak üzere birçok sanatçının yaşamına ve ait oldukları döneme ışık tutmaktadır. Yazara dönük bu biyografik makaleler daha önce de belirtildiği gibi eserlerin estetik değerini yok sayma iddiası bulundurmamakla birlikte metne dönük tahlilleri tamamlayıcı nitelikler taşımaktadır. Uğurcan'ın dolaysız ve bir o kadar da temkinli anlatısıyla belirginleştirdiği ilişkiler ve etkileşimler sadece edebiyat ve tarih araştırmacıları için değil edebiyat okurları için de ilgi çekici olabilir.